

Nie tylko Zamek Królewski może być zabytkowym budynkiem

RODZAJ LEKCJI:

lekcja stacjonarna

GRUPA WIEKOWA:

szkoła ponadpodstawowa

METODA PRACY:

dwie miniprezentacje wygłoszone przez nauczyciela, dyskusja na forum klasy

CZAS TRWANIA:

1 godzina lekcyjna

W SKRÓCIE:

Uczniowie poznają definicję zabytku -> na przykładzie jednego z warszawskich zabytkowych budynków dowiadują się, że czasem w niepozornych, mijanych codziennie kamienicach kryją się niezwykle historie.

CELE LEKCJI:

Uwrażliwienie uczniów na fakt, że za zwykłymi i niepozornymi – na pierwszy rzut oka – budynkami mogą kryć się historie czekające na odkrycie. Wskazanie różnych metod pozyskiwania informacji o historii budynków.

POMOCE DYDAKTYCZNE:

- Prezentacja multimedialna: **Co to jest zabytek?** do przygotowania przez prowadzącego zajęcia (proponowany scenariusz oraz linki do ilustracji znajdują się w części *Pomoce dydaktyczne*)
- Prezentacja multimedialna: **Wielki skarb w małym domku** do przygotowania przez prowadzącego zajęcia (proponowany scenariusz oraz linki do ilustracji znajdują się w części *Pomoce dydaktyczne*)

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. DEFINICJA ZABYTKU (10 minut):

Prowadzący zajęcia informuje uczniów o temacie lekcji. Następnie na klasowej tablicy zapisuje słowo „zabytek” i prosi uczniów o próbę zdefiniowania jego znaczenia oraz podanie przykładów zabytków. Ich propozycje są notowane na tablicy. Nauczyciel podkreśla, że dla każdego to słowo może mieć różne znaczenie i zabarwienie emocjonalne.

Informuje jednocześnie, że dla ułatwienia ochrony tego co wartościowe ustalono w 2003 roku w ustawie o *Ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* definicję zabytku. Następnie włącza krótką prezentację **Co to jest zabytek?** wyjaśniającą definicję zabytku oraz znaczenie rejestru zabytków.

2. WARTOŚĆ JEST KLUCZEM (10 minut):

Nauczyciel wyjaśnia, że każdy obiekt uznany za zabytek musiał spełnić pewne warunki – posiadać wartości historyczne, naukowe lub artystyczne, a jego zachowanie było ważne z punktu widzenia interesu społecznego. Zaznacza, że zanim podjęto decyzję o wpisie do rejestru zabytków, należało taki obiekt naukowo przebadać – opisać jego wygląd i opracować jego historię. Poznanie charakteru oraz dziejów jakiegoś budynku niejednokrotnie pozwoliło odkryć jego wyjątkowe wartości. Często taki obiekt w oczach społeczeństwa przestawał być jedynie „ruiną” albo „starym domem” – okazywał się wartościowy, pojawiała się chęć jego ocalenia i zachowania dla kolejnych pokoleń.

Prowadzący zajęcia wyświetla **slajd nr 1** drugiej prezentacji **Wielki skarb w małym domku**, na którym widać trzy stojące obok siebie, niewielkie i zaniedbane kamieniczki na warszawskiej Pradze. Nie ujawnia ich danych adresowych ani historycznych.

3. HISTORIA JEDNEJ POSESJI (15 minut):

Następnie prosi uczniów, aby wspólnymi siłami stworzyli „metryczkę” widocznych na slajdzie kamieniczek – na podstawie prezentowanej fotografii spróbowali opisać ich wygląd, stan techniczny, odgadnąć historię (kiedy zostały zbudowane, czy budynki w podobnym stylu architektonicznym znajdujemy w okolicy, czy w kamienicy mieszkali bogatsi czy raczej biedniejsi lokatorzy, czym handlowano w lokalach usługowych na parterze). Propozycje zapisywane są na tablicy.

Prowadzący zajęcia kontynuuje prezentację wyjaśniającą historię widocznych obiektów od czasów, kiedy znajdowały się w złym stanie technicznym, przez moment kluczowy – odkrycie na ich terenie unikalnych żydowskich malowideł, przez objęcie ich ochroną konserwatorską, podjęcie szerszych naukowych badań, aż do czasów remontu oraz ulokowania w obiekcie Muzeum Warszawskiej Pragi. W trakcie opowieści nauczyciel przedstawia przykłady podjętych badań naukowych w celu poszerzenia wiedzy o obiektach.

4. ŚWIADOMOŚĆ ZMIENIA POSTRZEGANIE (10 minut):

Prowadzący zajęcia dopytuje uczniów o sposób postrzegania prezentowanych obiektów „przed” i „po” poznaniu ich historii. Prosi uczniów o zastanowienie się nad tym, kiedy takie (lub podobne) budynki mogą stać się dla nich ważne, interesujące lub bezcenne. Kiedy byliby w stanie zaangażować się w ich ocalenie, kiedy chcieliby, aby takie obiekty zostały zachowane dla kolejnych pokoleń? Kiedy mogą stać się dla nich zabytkiem, kiedy mogą stać się zabytkiem w oczach mieszkańców? Propozycje zapisywane są na tablicy.

BAZA WIEDZY DLA PROWADZĄCEGO ZAJĘCIA:

HASŁA KLUCZOWE:

ZABYTEK

Nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. (Definicja wg *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*).

Ustawa wyszczególnia trzy rodzaje zabytków:

- zabytek nieruchomy (np. kamienica, zamek, pole bitwy, najstarsza część miasta, ulica, park, cmentarz),
- zabytek ruchomy (np. stary instrument muzyczny, sztandar, order, dekoracje budynków, obraz, pojazd, pomnik, pamiątka po wybitnej osobie),
- zabytek archeologiczny (np. stanowisko archeologiczne – grodzisko, cmentarzysko, pozostałość dawnej osady, oraz pochodzące z nich przedmioty, takie jak naczynia, broń, ozdoby, narzędzia).

REJESTR ZABYTKÓW

Najbardziej powszechną formą ochrony zabytków jest rejestr zabytków. Wpisu do rejestru oraz nadanie numeru dokonuje wojewódzki konserwator zabytków. Z wnioskiem o wpis może także wystąpić właściciel zabytku oraz organizacja społeczna. Wszelkie prace wykonywane przy obiekcie w rejestrze wymagają zgody konserwatora.

HISTORIA POSESJI PRZY ULICY TARGOWEJ 50/52 (O KTÓREJ OPOWIADA JEDNA Z PROPONOWANYCH PREZENTACJI) JEST SZCZEGÓŁOWO OPISANA W:

- *Targowa 50/52. Posesja i jej mieszkańcy* – publikacja wydana przez Muzeum Warszawy
- *Odkrycie na warszawskiej Pradze*, Sujecki J., Zieliński J., „Spotkania z Zabytkami” 1996, nr 10, s. 29–31.

Szpital Kliniczny Dzieciątka Jezus. Fot. P. Stryczyński

Kamienica Władysława Ławrynowicza. al. Ujazdowskie 22. Fot. P. Stryczyński

Pomnik przyrody – głazy narzutowe. Fot. P. Stryczyński

Budynki administracyjne gazowni na Woli. Fot. P. Stryczyński

POMOCE DYDAKTYCZNE

PROPONOWANY SCENARIUSZ PREZENTACJI: CO TO JEST ZABYTEK?

Slajd 1.

Pałac w Wilanowie.
Fot. M. Białek

[Zdjęcie w lepszej rozdzielczości: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/Warszawa_-_Wilan%C3%B3w_Palace.jpg]

[Tekst do opowiedzenia: Myśląc o zabytku, najczęściej wyobrażamy sobie piękne, historyczne, symboliczne, reprezentacyjne budowle, takie jak pałace i zamki. Uważamy, że ich istotną cechą jest autentyczność (są oryginalne w swojej materii) oraz wiek (obiekty muszą być bardzo „stary”).

Na fotografii autorstwa Marcina Białka widzimy pałac w Wilanowie wpisany do rejestru zabytków w 1973 i 2008 roku.]

Slajd 2.

Zamek Królewski.
Fot. A. Grycuk

[Zdjęcie w lepszej rozdzielczości: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/60/Plac_Zamkowy_w_Warszawie_widziany_z_wie%C5%BCy_ko%C5%9Bcio%C5%82a_%C5%9Bw._Anny.JPG]

[Tekst do opowiedzenia: Czasem jednak docenia się coś więcej – symboliczne znaczenie, wartość dla społeczności. Stare Miasto w Warszawie zostało niemal doszczętnie zniszczone w 1944 roku, a po wojnie wielkim wysiłkiem zrekonstruowane. Znowu było piękne. Doceniono ten wysiłek. Od lat 60. ubiegłego wieku Stare Miasto w obrębie murów uznano za zabytek, a w roku 1980 zostało umieszczone na liście światowego dziedzictwa UNESCO – jest przykładem odbudowy podjętej przez mieszkańców.

Fotografia autorstwa Adriana Grycuka.]

Slajd nr 3.

Dawna fabryka przy ul. Szwedzkiej.
Fot. A. Grycuk

[Zdjęcie w lepszej rozdzielczości: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Dawna_fabryka_Schichta_Polleny_Szwedzka_01.JPG]

[Tekst do opowiedzenia: Zabytkiem mogą zostać uznane także dawne fabryki. Docenia się wówczas np. interesującą architekturę, historię wytwórczości, techniczne wyposażenie.

Na fotografii autorstwa Adriana Grycuka widzimy dawną fabrykę przy ul. Szwedzkiej w Warszawie. W jej charakterystycznych ceglanych murach produkowano popularne kosmetyki, których używali mieszkańcy całego kraju. Zarówno budynki, jak i widoczny komin, na stałe wpisały się w krajobraz miasta. Obiekty należące do tej fabryki konserwator objął ochroną w 2005 roku.]

Slajd nr 4.

[Zdjęcia w lepszej rozdzielczości: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_Pow%C4%85zkowski_w_Warszawie#/media/File:Pow%C4%85zki,_Warszawa,_Poland_-_panoramio_-_Roman_Eugeniusz_\(25\).jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_Pow%C4%85zkowski_w_Warszawie#/media/File:Pow%C4%85zki,_Warszawa,_Poland_-_panoramio_-_Roman_Eugeniusz_(25).jpg)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Ogr%C3%B3d_Saski_w_Warszawie#/media/File:Warszawa-Ogr%C3%B3d_Saski_fontanna.jpg

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Praga_\(zajezdnia_tramwajowa\)#/media/File:Zajezdnia_Tramwajowa_Praga_ul._Kaw%C4%99czy%C5%84ska.JPG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Praga_(zajezdnia_tramwajowa)#/media/File:Zajezdnia_Tramwajowa_Praga_ul._Kaw%C4%99czy%C5%84ska.JPG)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Pa%C5%82ac_Kultury_i_Nauki#/media/File:Pa%C5%82ac_Kultury_i_Nauki_-_Pa%C5%82ac_M%C5%82odzie%C5%BCy_w_Warszawie.JPG

[Tekst do opowiedzenia: Decyzją konserwatora za zabytki zostały również uznane np. znajdujące się w Warszawie Cmentarz Powązkowski, Ogród Saski, Zajezdnia Tramwajowa przy ul. Kawęczyńskiej oraz Pałac Kultury i Nauki.

Fotografie autorstwa Romana Eugeniusza, Marcina Białka i Adriana Grycuka]

Slajd nr 5.

Oficyna kamienicy przy ul. Waliców 14.
Fot. A. Grycuk

[Zdjęcie w lepszej rozdzielczości: https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_przy_ul._Walic%C3%B3w_14_w_Warszawie#/media/File:Kamienica_przy_ul._Walic%C3%B3w_14_w_Warszawie_2015.jpg]

[Tekst do opowiedzenia: Niezwykłym przypadkiem zabytku jest oficyna nieistniejącej frontowej kamienicy w Warszawie przy ul. Waliców 14. Jest zaniedbana, zniszczona i w złym stanie technicznym – miała zostać zburzona. O jej ochronę jednak wносиła część mieszkańców Warszawy. Wskazywali, że jest to jeden z nielicznych ocalałych domów dawnego Mirowa (historyczna część Warszawy), jeden ze świadków działań wojennych (stała na terenie getta, nosi na sobie ślady kul z okresu powstania warszawskiego), tu mieszkał poeta Władysław Szlengel (autor popularnych piosenek, m.in. Panna Andzia ma wychodne). Uzasadniali, że kamienica powinna zostać wyremontowana i przeznaczona na realizację wydarzeń kulturalnych. Konserwator argumentację zaakceptował – objął budynek ochroną. Fotografia autorstwa Adriana Grycuka.]

Slajd nr 6.

Zabytek

Nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. (Definicja wg *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*).

Ustawa wyszczególnia trzy rodzaje zabytków:

- zabytek nieruchomy [tekst do opowiedzenia: np. kamienica, zamek, pole bitwy, najstarsza część miasta, ulica, park, cmentarz],
- zabytek ruchomy [tekst do opowiedzenia: np. stary instrument muzyczny, sztandar, order, dekoracje budynków, obraz, pojazd, pomnik, pamiątka po wybitnej osobie],
- zabytek archeologiczny [tekst do opowiedzenia: np. stanowisko archeologiczne – grodzisko, cmentarzysko, pozostałość dawnej osady, oraz pochodzące z nich przedmioty, takie jak naczynia, broń, ozdoby, narzędzia].

PROPONOWANY SCENARIUSZ PREZENTACJI: WIELKI SKARB W MAŁYM DOMKU

Slajd nr 1.

Kamieniczki przy ul. Targowej 50/52. Fot. Urząd Dzielnicy Praga Północ

[Link do zdjęcia w lepszej rozdzielczości: http://www.praga-pn.waw.pl/data/gallery/wfe/Foto_14_Muzeum_Warszawskiej_Pragi_przed_remontem.jpg]

[Tekst do opowiedzenia: Trzy niewielkie kamieniczki przy ul. Targowej 50/52 prawdopodobnie zostałyby rozebrane: znajdowały się w bardzo złym stanie technicznym, a do tego wydawało się, że w tym miejscu, w samym centrum warszawskiej Pragi, powinna powstać wyższa zabudowa nawiązująca do okolicznych budynków.

Domy należały do zasobu miasta, były zamieszkałe. W parterze mieściły się sklepy, m.in. z odzieżą damską „Magda”, z sukniami ślubnymi, rybny oraz punkt zegarmistrzowski.

Na fotografii kamieniczki oczekujące na prace remontowo-budowlane. Zdjęcie pochodzi ze strony Urzędu Dzielnicy Praga Północ: <http://www.praga-pn.waw.pl/page/372,rewitalizacja-pragi-polnoc.html>]

Slajd nr 2.

[Link do zdjęcia w lepszej rozdzielczości:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d2/Targowa_Synagogue_02.jpg]

Byłe modlitwnię żydowskie. Fot. B. Szenicer

[Tekst do opowiedzenia: W latach 1996–1999 w niewielkiej, niepozornej oficynie – budynku stojącym na podwórzu kamienic – dwóch warszawianistów (badaczy historii Warszawy), Janusz Sujecki i Jarosław Zieliński, dokonali rewelacyjnego odkrycia. Na ścianach wewnątrz budynku odślonili przedwojenne malowidła. Były to znaki zodiaku oraz sceny biblijne. Okazało się, że jest to pozostałość po dawnym wystroju funkcjonującego tu przed wojną żydowskiego domu modlitwy.

O tym, że pod wspomnianym adresem funkcjonowały domy modlitwy, informował archiwalny spis z 1926 roku. Informacje jednak były lakoniczne – wskazywały adres,

ale nie wiadomo było dokładnie, w którym budynku się znajdowały.

Na fotografii autorstwa Bolesława Szenicera widoczny budynek oficyny, w której dokonano odkrycia malowideł.]

Slajd nr 3.

[Link do ilustracji: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Targowa_Synagogue_03.jpg]

[Tekst do opowiedzenia: Choć polichromie były w złym stanie (wg opinii specjalistów do naszych czasów przetrwało jedynie 20 procent pierwotnej wielkości), uznano je za bezcenne świadectwo funkcjonowania w naszym mieście społeczności żydowskiej oraz dowód na jego wielokulturowy charakter. To jedyne oryginalne znane tego rodzaju malowidła w Warszawie.

W 2001 roku Konserwator Zabytków objął zespół kamienic wraz z malowidłami ochroną.

Na fotografii autorstwa Bolesława Szenicera malowidło przedstawiające znak zodiaku Strzelec.]

Fragmenty polichromii. Fot. B. Szenicer

Slajd nr 4.

[Link do ilustracji w lepszej rozdzielczości

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/98/Muzeum_Warszawskiej_Pragi_2015.jpg]

Muzeum Warszawskiej Pragi.
Fot. A. Grycuk

[Tekst do opowiedzenia: Podjęto decyzję o ratowaniu beczennych malowideł i wyremontowaniu budynków. W odrestaurowanych murach ulokowano Muzeum Warszawskiej Pragi, oddział Muzeum Warszawy. Dziś to popularne miejsce wśród mieszkańców i turystów – oglądając wystawy lub biorąc udział w różnych wydarzeniach, poznają dziedzictwo prawobrzeżnej Warszawy. Zwiedzający z chęcią podziwiają odrestaurowane malowidła.

Na fotografii autorstwa Adriana Grycuka budynki po ukończonym remoncie i ulokowaniu w nich Muzeum Warszawskiej Pragi.]

Slajd nr 5.

[Link do zdjęcia w lepszej rozdzielczości: <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/166665/fe9ae2f9f8d48cb7b94fefb46c2c6145/>]

[Tekst do opowiedzenia: W międzyczasie historię adresu Targowa 50/52 prześwietlili naukowcy:

- przeprowadzili badania archeologiczne,
- przejrzyli księgi wieczyste (rejstry, w których przedstawia się stan prawny nieruchomości, np. kto był właścicielem w danym okresie),
- sprawdzili stare księgi adresowe,
- przeprowadzili wywiady z byłymi mieszkańcami kamieniczek,
- wykonali kwerendy fotograficzne.

Okazało się, że: budynki powstawały w różnych okresach, a fragmenty piwnic jednego z nich (pierwszy z lewej na fotografii) mogły powstać jeszcze w XVIII wieku. Co więcej, wspomniana niewielka kamieniczka jest najstarszym zachowanym domem na Pradze. Pamięta czasy, gdy na środku ulicy handlowano wołami lub gdy jeździł tramwaj konny.

Kamieniczki w 1967 roku. Fot. Z. Siemaszko

Właściciele posesji zmieniali się bardzo często – to efekt zastawiania nieruchomości, licytowania, sprzedaży. W jej historii występuje wiele nazwisk (często żydowskich): Rothblith, Fajgenblat, Lebisz, Sokołowski.

Najstarsza znana fotografia uwzględniająca te budynki pochodzi z 1873 roku, a została wykonana przez Konrada Brandla z wieży Zamku Królewskiego. Wśród innych budynków rysuje się charakterystyczny kształt trzech kamieniczek w kształcie „podium”. Przez kolejne lata uwieczniane były na zdjęciach wielokrotnie, ale przeważnie grywały rolę drugoplanową.

Kamieniczka stojąca z prawej strony kadru zdjęcia była dłuższa. Na początku XX wieku skróconą ją o kilka metrów, aby przedłużyć ul. Kępną.

Środkowa kamieniczka (największa i zarazem najmłodsza) pierwotnie miała niewielki przejazd bramny – umożliwiający wjazd na podwórze. Na pamiątkę tego faktu w przestrzeni dzisiejszego Muzeum, pod sufitem, zawieszono niewielki symbol dawnego sklepienia bramy.

Budynki są skromne, nie posiadają bogatego zdobienia fasady poza gzymsami – wyróżniają się w ten sposób na tle okolicznych kamienic.

Odkryte sale dawnych modlitewni żydowskich są przykładem licznych takich obiektów/miejsc na terenie Warszawy. W obrębie samej Pragi było ich przed wojną kilkadziesiąt. Po 1945 jedną salę użytkowano jako garaż, a drugą jako warsztat.

Przed wojną posesja była zamieszkiwana głównie przez osoby pochodzenia żydowskiego. Wśród prowadzonych tu biznesów prym wiodli m.in. Abram Fiszman ze sklepem lamp, szkła i fajansu oraz Pereca Słomka z wytwórnią obuwia „Renoma”.

Na fotografii widoczna brama wejściowa na Bazar Różyckiego oraz kamieniczki. Zdjęcie wykonał w 1957 roku Zbyszko Siemaszko. Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.]

Slajd nr 6.

Gdzie szukać informacji i danych na temat historii warszawskich obiektów:

- Gazety oraz czasopisma w wersji cyfrowej na stronie Biblioteki Narodowej (<https://polona.pl/>),
- Wizerunki fotografii na stronie Narodowego Archiwum Cyfrowego (<https://audiovis.nac.gov.pl/>),
- Gazety oraz czasopisma w wersji cyfrowej na stronie Federacji Bibliotek Cyfrowych (<https://fbc.pionier.net.pl/>),
- Genealogyindexer – wyszukiwarka m.in. nazwisk, adresów, profesji w historycznych książkach adresowych i telefonicznych (<http://genealogyindexer.org/>),
- Archiwum Państwowe w Warszawie – zbiór starych ksiąg hipotecznych, planów, map a także fotografii i wielu innych bezcennych dokumentów (<https://www.warszawa.ap.gov.pl/>),
- wywiady z mieszkańcami,
- konserwator zabytków,
- stowarzyszenia zajmujące się lokalną historią,
- placówki muzealne.